

Олена БОРИСЛАВСЬКА

/ к. ю. н., доцент кафедри конституційного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Протягом тривалого часу в Україні застосовуються вибори для формування органів публічної влади, проте усвідомлення їхньої значимості не просто як способу заміщення представницької посади, а як важливого інституту та водночас інструменту конституційної демократії приходить поступово. Втім, саме таке ставлення до виборів є передумовою виконання усіх властивих їм функцій, передусім — трансформації волі народу — джерела суверенітету — у державну політику.

Конституційна демократія розглядає вибори крізь призму таких їх якостей, як чесність та альтернативність. Лише чесні та водночас альтернативні вибори дають можливість функціонувати системі представницької демократії, в іншому випадку йдеться радше про її імітацію. Водночас нестабільність українського виборчого законодавства, його підлаштування під конкретний політичний результат є свідченням труднощів із згаданим розумінням виборів та його імплементацією в суспільно-політичну реальність України.

Вагому роль у формуванні нового бачення виборів і, як наслідок, виборчого законодавства має виконати конституційно-правова наука. Незважаючи на публікацію низки змістовних праць на виборчу тематику, в Україні бракувало комплексного доктринального дослідження саме засад виборів, які визначають їхню сутність, та забезпечення яких має важливе значення для розвитку України як конституційної держави. Важливим кроком до осмислення сутності виборів, їхньої природи та значення, розвитку доктрини виборчого права має фундаментальна праця, яка побачила світ у 2018 році — монографія Юрія Богдановича Ключ-

ВАЖЛИВИЙ КРОК У РОЗВИТКУ ДОКТРИНИ ВИБОРЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

ковського «Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні»¹.

Про фундаментальність монографічного дослідження свідчить не його обсяг (понад 900 сторінок), а системність, концептуальна єдність, чіткість та структурованість викладення матеріалу, майже 1,5 тисячі опрацьованих джерел, що лягли в основу дослідження.

Вихідною ідеєю монографії є існування єдиної «системи базових положень, спільних для правового регулювання не окремих типів виборів (як це переважно є сьогодні), а в цілому усіх політичних виборів»², якими є *принципи виборчого права*. При цьому автор розглядає їх у якості «ідейної та правової основи» галузі виборчого права³, до чого ми повернемося пізніше. Водночас у ході дослідження автор визначає принципи виборчого права як «стандарти» (С. 112), «вимоги» (С. 74), «положення» (С. 30). Очевидно, усі вони й складають «систему базових положень», що є принципами виборчого права.

Цікавим та комплексним за змістом є підхід автора до визначення системи та, водночас, класифікації принципів виборчого права, до яких він

¹ Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Baime, 2018. — 908 с.

² Вказана праця, С. 30

³ Там само.

відносить: *принцип верховенства права* з його складовими, що займає особливе місце серед усіх принципів виборчого права; *конституційно-правові принципи представницької демократії* (що мають «більш загальне для системи конституційного права значення»); *галузеві принципи* виборчого права (стосуються «усієї галузі виборчого права»); *інституційні принципи* виборчого права (стосуються окремих інститутів виборчого права, зокрема «інститутів голосування, виборчого процесу, органів адміністрування виборів, реєстрації виборців, інформаційного забезпечення виборів, передвиборної агітації»).

Такий підхід до дослідження системи принципів виборчого права дав можливість авторові комплексно підійти до аналізу низки важливих конституційно-правових проблем в контексті предмету дослідження, зокрема дотримання прав людини, верховенства Конституції та прямої дії її норм, поділу влади, що розглядаються автором як складові принципу верховенства права (його матеріального аспекту); законності, юридичної визначеності, обмеження дискреційних повноважень, як складових формального аспекту верховенства права; природи та характеру мандата члена парламенту, партійного імперативного мандата тощо.

У книзі детально проаналізовано принципи загального, рівного виборчого права з їхніми складовими, зміст принципів вільних, чесних, прямих, періодичних та справжніх виборів. Окрім цього, автор детально дослідив зміст принципів окремих інститутів: голосування (принципи таємного, особистого, одноразового, факультативного голосування); виборчого процесу (законність, публічність); органів адміністрування виборів (принципи незалежності, безсторонності, колегіальності, відкритості, професіоналізму).

Поряд із безсумнівною ґрунтовністю монографічного дослідження, його наповненістю оригінальними доктринальними розробками, аналітичними та емпіричними матеріалами, окремі його положення видаються дискусійними. Так, автор стверджує про «побудову виборчого права як важливої галузі у системі конституційного права, яка об'єднує правові інститути конкретних типів виборів...».

Передусім, сумнів викликає потреба у виокремленні галузі виборчого права. Традиція «розмноження» галузей права, яка використовувала у якості критеріїв їхнього виокремлення предмет

та метод правового регулювання, була притаманна радянській юридичній науці. Застосовуючи такий підхід, достатньо окреслити більш-менш відокремлену групу суспільних відносин, яка може складати предмет, а також обґрунтувати особливість методу, що, зазвичай, зводиться до поєднання диспозитивного та імперативного способів регулювання правовідносин, і можна констатувати існування самостійної чи комплексної галузі права. Водночас практична необхідність таких теоретичних конструкцій виглядає сумнівною. Видається, що такий акцент на структурі, формі мав на меті відволікання уваги від аналізу сутності права. Так, на Заході питанням галузевого поділу системи права традиційно приділяють значно менше уваги, виокремлюючи публічне та приватне право, що має безсумнівну практичну необхідність. При цьому, ми абсолютно не ставимо під сумнів виборче право як самостійний і дуже актуальний напрям наукових досліджень, а також навчальну дисципліну, яку потрібно викладати в юридичних вузах.

Крім того, обговорюючи питання існування окремої *галузі виборчого права*, як видається, потрібно враховувати природу виборчого права, яка є глибоко конституційною, адже нерозривно пов'язана із концепціями народного суверенітету, представницького правління, поділу державної влади (про що досить обґрунтовано пише сам автор), складаючи єдиний пазл, що виконує роль фундаменту у будівлі конституційної демократії. Чи виграє виборче право від такого відокремлення, усамотінення, чи, навпаки, програє, особливо в умовах молоді демократії, якою є Україна?

Фундаментальна за змістом і наповненням праця Юрія Богдановича Ключковського наштовхує на низку цікавих питань, що можуть бути предметом подальших дискусій. Зокрема, чи є принципи виборчого права за своєю суттю принципами конституційного права, чи це просто принципи права? Чи повинні вони перебувати на одному щаблі із, наприклад, принципами державної служби чи адміністративного права, чи, до прикладу, екологічного права (значимість яких зовсім не ставиться нами під сумнів)? Адже загальновідомо, що визнання принципів конституційними надає їм фундаментальності; принципи конституційного права займають особливе місце та закономірно вважаються найважливішими серед усіх принципів права, є не лише джерелом тлумачення, але й безпосередньо діючим правом.